

JEL: F630

POST-BDP KAZALNIKI 2018: SLOVENIJA V EU IN SVETU

Dr. Valerija Korošec

Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, Ljubljana

Povzetek

Glede na sočasnost pomembnih geostrateških sprememb, v svetu je to predvsem ZDA s Trumpom na čelu, v EU pa brexit ter nenehno ugibanje o Evropski uniji dveh ali celo treh hitrosti, je morda smiselno, da preverimo pozicioniranje Slovenije v EU in svetu tudi na podlagi »post-BDP« kazalnikov. Ob Indeksu človekovega razvoja (HDI) so tu še drugi sintezni indeksi, ki jih je od leta 1990 dalje razvijal OZN za spremljanje neenakosti: Indeks človekovega razvoja po spolu (GDI), Indeks neenakosti po spolu (GII) ter Indeks človekovega razvoja glede na neenakost (IHDI). Tu so še sintezni indeksi drugih institucij, ki so v okviru »post-BDP« paradigme nastali po gospodarski krizi. V ta prispevek sta vključena Indeks blaginje (PI), ki ga je leta 2010 razvil Legatum inštitut, in Indeks človeškega kapitala (HCI), ki ga je leta 2018 razvila Svetovna banka (WB).

Ključne besede: *Slovenija, človekov razvoj, Indeks človekovega razvoja, Indeks človekovega razvoja po spolu, Indeks neenakosti po spolu, Indeks človekovega razvoja glede na neenakost, Indeks blaginje, Indeks človeškega kapitala*

Abstract

Given the simultaneity of important geostrategic changes in the world – mainly the US with Trump at its head and Brexit in the EU, along with permanent speculation about a European Union of two or even three speeds – perhaps this is a fitting moment to re-evaluate Slovenia's position in the EU and in the world according to indicators "beyond GDP". Alongside the Human Development Index (HDI), other synthetic indices have been developed by the UN: the Gender Development Index (GDI), the Gender Inequality Index (GII) and the Inequality-Adjusted Human Development Index (IHDI). There are also indices of other institutions in line with the "beyond GDP" paradigm that emerged after the economic crisis; for example, the Prosperity Index (PI) developed by the Legatum Institute in 2010 and the Human Capital Index (HCI) developed in 2018 by the World Bank (WB).

Keywords: *Slovenia, human development, Human Development Index, Gender Development Index, Gender Inequality Index, Human Development Index with respect to inequality, Prosperity Index, Human Capital Index*

Uvod

Sedanji čas opredeljuje pereča varnostna vprašanja. Kakšne bodo npr. posledice re-pozicioniranja ZDA na svet ter brexita za Slovenijo? Ob teh geostrateških premikih pa so tu še drugi globalni procesi in problemi. Leta 2018 je OZN (UNDP)¹ izpostavil tri med seboj prepletene globalne probleme: klimatske spremembe, družbene neenakosti in nasilne konflikte. Istočasno je OZN napovedal tudi spremembe v merjenju človekovega razvoja, ki je pomembno obeleževalo zadnjih trideset let. Vprašamo se lahko, ali je to morda še en znak, ki označuje konec enega obdobja in začetek novega. V tem trenutku je zato iz več razlogov smiselno ponovno preveriti pozicijo Slovenije v svetu in EU.

Kako kaže Sloveniji: Ali se bo tudi po spremenjeni metodologiji OZN uvrstila med (naj)bolj bogate, razvite in varne države sveta? In kaj lahko stori, da bi tako tudi bilo? Kaj pa v okviru EU: Kam bi se Slovenija po spremenjenih OZN kazalnikih uvrstila v primeru EU dveh ali treh hitrosti? Tukaj pa so tudi še drugi sintezni kazalniki »post-BDP« paradigme, ki jih izračunavajo druge mednarodne institucije in jih je morda prav tako treba upoštevati.

V središču paradigmskega premika od BDP (Bruto domači proizvod) k »post-BDP« (beyond GDP) je iskanje enega ali več kazalnikov, s katerim bi preseglji omejitve makroekonomskega kazalnika BDP. Gre za pripoznanje dejstva, da je pri ocenjevanju kvalitete razvoja specifičnega družbenega okolja treba upoštevati tudi druge vidike razvoja: človeške, socialne, ekološke, vrednotne, varnostne, nad/nacionalne itd. To pa poveča kompleksnost analize. Prav zato se v mednarodnem okolju daje prednost kazalnikom v obliki sinteznih indeksov, ki poenostavijo spremljanje in vrednotenje uspešnosti držav na podlagi mednarodno primerljivih podatkov. Za oblikovanje javnih politik posameznih držav so sicer manj primerni zaradi prevelikega poenostavljanja družbene realnosti in/ali pogosto vprašljive metodologije. Ne glede na te pomanjkljivosti pa so sintezni indeksi pogosto uporabljani za ocene kreditne sposobnosti držav (npr. bonitetne ocene) ali pri odločitvah o kapitalskih vložkih v določeno državo ali pri delitvi denarja v mednarodnih organizacijah (razvite in nerazvite regije) ali pri odločanju o članstvu v določene skupine, kot sta npr. NATO, OECD, ali na primer o tem, kam se bo določena država uvrstila v primeru EU dveh ali celo treh hitrosti.

V nadaljevanju prispevka prikazem pozicioniranje Slovenije v letu 2018 po različnih »post-BDP«

kazalnikih, v svetu in EU. V prvem delu prikazem pozicioniranje Slovenije glede na Indeks človekovega razvoja in njegovih dimenzij oziroma kazalnikov, ki ga sestavljajo, od leta 1990 do leta 2018. V drugem delu predstavim pozicioniranje Slovenije po dodatnih treh sinteznih kazalnikih OZN, ki merijo neenakosti: Indeks človekovega razvoja glede na neenakost (IHDI), Indeks neenakosti po spolu (GII) in Indeks človekovega razvoja po spolu (GDI). V tretjem delu prikazem pozicioniranje Slovenije glede na dva post-BDP kazalnika drugih institucij: Indeks blaginje (PI) Legatum inštituta in Indeks človeškega kapitala (HCI) Svetovne banke (WB). Sledi zaključek.

1 Spremljanje človekovega razvoja in HDI v Sloveniji, 1990–2018

Leta 1990 je OZN skonstruiral (sintezni) Indeks človekovega razvoja, da bi lahko spremljali razvoj človeštva širše, ne le v luči Bruto domačega proizvoda (BDP). Dimenziji dohodka so priključili še dve dimenziji: zdravje in izobrazbo. Dvajset let kasneje pa je OZN izpostavil ugotovitev, da niti gospodarska rast niti človekov razvoj ne dosežeta vseh enako. Zato so leta 2010 začeli uporabljati še tri dodatne sintezne indekse, ki merijo neenakosti z več vidikov: Multidimenzionalni indeks revščine (MPI)², Indeks človekovega razvoja glede na neenakost (IHDI) in Indeks neenakosti po spolu (GII). Tem se je leta 2014 pridružil še Indeks človekovega razvoja po spolu (GDI). Leta 2018 pa je OZN napovedal, da bo v prihodnje spremljal človekov razvoj v okviru petih dimenzij: 1) kvaliteta človeškega razvoja, 2) razlike po spolu v okviru življenjskega cikla, 3) spolnomočenjska ženska, 4) okoljska trajnost in 5) družbeno-ekonomska trajnost. Prav tako je OZN napovedal spremembo v metodologiji kazalnikov v okviru Agende 2030 oziroma 17 Trajnostnih ciljev razvoja (Sustainable Development Goals, SDG). Ti pa so del koncepta Strategije razvoja Slovenije 2030 (SRS 2030). Tudi s tega vidika so načrtovane paradigmske in konceptualne spremembe merjenja človekovega razvoja pomembne za prebivalce in načrtovalce razvoja v Sloveniji.

V Sloveniji so izšla štiri Poročila o človekovem razvoju, ki jih je finančno in metodološko podpiral OZN (UNDP). Pripravila jih je Projektna skupina na Uradu za makroekonomske analize in razvoj (UMAR). Urejali se (m) o njih sociologi. Prvo Poročilo o človekovem razvoju (1998: 5) je skušalo pokazati, da »poleg ekonomske rasti, ki se velikokrat prikazuje kot najpomembnejša slovenska opredelitev, obstajajo tudi drugi problemi, katerih reševanje je vsaj toliko pomembno kot rast BDP. Lahko pa se rešuje brez dodatnih finančnih obremenitev.«³

1 Human Development Index objavlja Program Združenih narodov za razvoj (United Nations Development Programme – UNDP). Leta 2018 niso več objavili HDR, tj. Poročila o človekovem razvoju, pač pa samo Statistično posodobitev <http://hdr.undp.org/en/2018-update>. Zadnji podatki so iz leta 2017.

2 V razvitih državah se ne uporablja, ker ga ni mogoče izračunati, saj se podatki za večino vključenih kazalnikov več ne zbirajo.

3 Hanžek, Matjaž (1998). Poročilo o človekovem razvoju, Slovenija 1998. UMAR. Ljubljana.

Tabela 1: Vrednosti HDI in njegovih dimenzij za Slovenijo, izbrana leta*

Letnica objave HDI		1992	1998	2000	2010	2011	2016	2018	
HDI za Slovenijo		0,857	0,886	0,864	0,884	0,874	0,889	0,896	
Dimenzije	Kazalniki	Podatkovno leto:	1990	1995	1998	2010	2011	2015	2017
Zdravje	Pričakovana življenjska doba ob rojstvu (PLŽ), v letih		72,6	73,1	74,6	79,3	79,5	80,6	81,1
Izobrazba	Pismenost v %, kasneje Pričakovana leta šolanja, v letih		0,927	0,96	0,996	16,7	16,9	17,3	17,2
	Bruto vpisni količnik (%), kasneje Povprečna leta šolanja odraslega prebivalstva 25+, v letih		6,2	9,6	0,81	11,5**	11,6	12,1	12,2
Dohodek	Ocena dohodka v PPS, v dolarjih		5,095	10,404	14,293	24,914	23,999	28,664	30,594

Vir: OZN, UNDP, HDRO.

Opomba: *Objavljenih podatkov v različnih poročilih za posamezno leto pogosto ni mogoče primerjati. Razlog je večjih popraviljanje podatkov za nazaj na ravni posameznih držav, večkrat pa se je vmes spremenila tudi metodologija izračuna HDI, in so se vsi kazalniki in indeksi preračunali za nazaj. Od leta 2010 se HDI ocenjuje in objavlja za tekoče leto in ne več z dvoletnim zamikom, kar je pripeljalo do prave zmede pri interpretaciji zaradi neskladnosti med letnico objave in leti, na katere se nanašajo podatki. **Spremembi iz leta 2010: 1) Pismenost v pričakovana leta šolanja in 2) Bruto vpisni količnik v primarno, sekundarno in terciarno izobraževanje. V Poročilu iz leta 2010 za Slovenijo napaka pri povprečni dobi šolanja odraslega prebivalstva 25+ v letih (9 let) kar je bilo naknadno popravljen, po opozorilu mag. Jane Javornik z UMARja in SURSa, prav tako uvrstitev iz 29 mesta na 21. mesto. Glej Korošec (2011). K relativno visokemu HDI in visoki uvrstitvi Slovenije po HDI je vsa leta največ prispevala dimenzija izobrazbe. Oziroma dimenziji zdravja in izobrazbe vsa leta izboljšujeta uvrstitev Slovenije po dohodku. Leta 2018 je bila Slovenija po dohodku na 37. mestu med vključenimi državami v primerjavi s 25. mestom po HDI (Tabela 2).

V naslednjem⁴ Poročilu o človekovem razvoju (1999: 8) so še bolj jasno opozorili »na ekonomijo kot sredstvo za kakovostnejše življenje ljudi, ne kot cilj sam po sebi« ter na »probleme, ki so skupni večini človeštva (odpravljanje revščine, enakopravnost med spoloma, oboroževanje, poraba itd.)«. Poudarili so tudi, da je namen pisanja teh poročil usmerjen v prihodnost: poskušati bi moral dati kritičen pregled in identifikacijo razvojnih problemov posamezne družbe. Ob ugotavljanju stopnje razvitosti države v primerjavi z drugimi državami pa naj bi nacionalna poročila analizirala, kakšno pot je treba prehoditi za doseg zastavljenih ciljev. V tretjem Poročilu (2000–2001: 8) je sourednica Marta Gregorčič zapisala, da je bil v tem letu »koncept človekovega razvoja sprejet kot eden od treh temeljev Strategije gospodarskega razvoja Slovenije«.⁵ V četrtem (2002–2003) je bil poudarek na zdržnem (trajnostnem) človekovem razvoju v Sloveniji in družbeno-ekonomski pogojenosti zdravja.⁶ Potem je UNDP Slovenijo opredelil kot razvito državo in ustavil financiranje Poročila o človekovem razvoju za Slovenijo. V letu 2003 je nato začelo izhajati Poročilo o razvoju, ki ga vsa leta urejajo ekonomisti,⁷ drugače zadolženi za merjenje in napovedovanje rasti BDP oziroma »gospodarske rasti« na UMAR-ju.

V Poročilih o razvoju, ki jih je od leta 2003 izdajal UMAR, je bil Indeks človekovega razvoja dolgo časa vključen kot eden od kazalnikov. O tem indeksu in drugih sinteznih

indeksih OZN, ki so se mu z leti pridružili, se je dokaj redno poročalo tudi v Ekonomskem ogledalu UMAR. Indeks človekovega razvoja je bil dolga leta najbolj znan in uporabljan mednarodno primerljiv sintezni indeks v Sloveniji. Vključen je bil tudi v Strategijo razvoja Slovenije (2005: 7) kot eden od kazalnikov za merjenje družbenega razvojnega cilja: »izboljšanja kakovosti življenja in blaginje vseh posameznikov in posameznic«. V Strategijo razvoja Slovenije 2030 pa HDI ni več vključen. Bili pa so vključeni cilji trajnostnega razvoja (SDG) OZN, ki naj bi bili v prihodnje, kot že omenjeno, prav tako del konceptualnih in metodoloških sprememb, ki jih je leta 2018 najavil OZN.

Indeks človekovega razvoja (HDI) je sintezni⁸ kazalnik, ki zajema tri dimenzije: zdravje, izobrazbo in dohodek. Najvišja vrednost indeksa je 1, najmanjša 0. Zdravje se spremlja s kazalnikom pričakovanega trajanja življenja ob rojstvu. Izobrazba prebivalstva se od leta 2010 meri s pričakovanim trajanjem šolanja ob vstopu v šolo in s povprečnim številom let šolanja prebivalstva, starega 25 let, in ne več s stopnjo pismenosti in bruto vpisnim količnikom. Kot kazalnik dohodka je uporabljen bruto nacionalni dohodek (Gross national income, GNI) na prebivalca, v dolarjih po kupni moči.

Leta 2017 rojeni prebivalci Slovenije lahko pričakujejo, da bodo dočakali 81,1 leta (Tabela 1). Pričakovana življenjska doba se je v primerjavi z rojenimi v Sloveniji leta 1990 podaljšala za 7,9 leta. V istem obdobju se je povprečna življenjska doba na svetu kot celoti podaljšala za sedem let. V Poročilu o človekovem razvoju (2018) so prikazali, da lahko v svetu najdaljše življenje pričakujejo rojeni leta 2017 v Hongkongu, na Japonskem in v Švici.

4 Hanžek, Matjaž in Jana Javornik, Marta Gregorčič (1999). Poročilo o človekovem razvoju, Slovenija 1999. UMAR. Ljubljana.

5 Hanžek, Matjaž in Marta Gregorčič (2000–2001). Poročilo o človekovem razvoju, Slovenija 2000–2001. UMAR. Ljubljana.

6 Jana Javornik in Valerija Korošec (2002–2003). Poročilo o človekovem razvoju, Slovenija (2002–2003). UMAR. Ljubljana.

7 Sociologi/-nje oziroma neekonomisti/-ke iz UMAR-ja pa so naknadno dobili priložnost urejati Socialne razglede, ki so izšli le trikrat: 2006, 2008, 2009.

8 Metodologija izračuna HDI (za leto 2013). http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr_2013_en_technotes.pdf.

Tabela 2: Uvrstitev Slovenije po HDI in njegovih dimenzijah med vključenimi državami, izbrana leta

		1992	1998	2000	2010	2011	2016	2018	
	Število vključenih držav	160	175	174	187	186	188	189	
	Uvrstitev Slovenije po HDI	37	28	29	21	21	25	25	
Dimenzije	Kazalniki	Podatkovno leto:	1990	1995	1998	2010	2011	2015	2017
Zdravje	Pričakovana življenjska doba ob rojstvu, v letih		36	34	38	30	30	29	27
Izobrazba	Pismenost v % v Pričakovana leta šolanja		20	20	21	11-13	5-8*	9-10	15
	Bruto vpisni količnik (%) v Povprečna leta šolanja odraslega prebivalstva 25+				31	12-13	13-18**	23	26
Dohodek	Ocena dohodka v PPS, v dolarjih		35	35	34	32	34	37	37

Vir: OZN, UNDP, HDRO.

Opomba: Glej tudi opombe v Tabeli 1 o spremembi metodologije. Podatki za leto 2010 so bili naknadno popravljeni. *Tri države so imele 16,9 let Pričakovanih let šolanja: ob Sloveniji še Danska in Koreja. ** Pet držav je imelo 11,6 let povprečnega šolanja odraslega prebivalstva 25+: Nizozemska, Koreja, Irska, Slovenija, Japonska in Slovaška.

V državah EU pa v mediteranskih državah: Španiji, Italiji in Franciji. Po tem kazalniku sta celo Portugalska in Grčija pred Belgijo in Nemčijo, ki sta sicer obe prav tako pred Slovenijo. Slovenija je bila po zadnjem podatku o pričakovanih letih življenja na letu na 27. mestu med vključenimi državami sveta (Tabela 2).

V okviru dimenzije izobraževanja pa v letu 2018 prvič opazimo rahlo nazadovanje: absolutno sicer komaj opazno za 0,1 o. t. na 17,2 leta, relativno pa z 8. na 15. mesto na svetu (Tabela 1 in 2). Po kazalniku povprečna leta šolanja pa je prisoten samo relativni padec s 23. na 26. mesto na svetu (Tabela 2). Po eni strani bi nas to lahko skrbelo. Po drugi strani pa je to v skladu z vprašanjem, ki si ga je ob načrtovanih spremembah metodologije zastavil tudi OZN: do kod je še smiselno podaljševati leta formalnega izobraževanja? V Sloveniji nam je morda že tudi »družbena realnost« pokazala, da je bil s 17,3 leta dosežen neke vrste maksimum trajanja formalnega izobraževanja (v povprečju let za celotno populacijo). OZN razmišlja o tem, da bi bilo namesto let formalnega izobraževanja bolj spremljati in meriti kvaliteto izobraževanja. Kot primere boljših kazalnikov navaja: izobraženost učiteljev, število učiteljev na učenca in dostopnost interneta v šolah ter kazalnik PISA. Tudi v dimenziji zdravja se OZN sprašuje, ali ne bi bilo bolj smiselno meriti kvalitete, ne kvantitete življenja. Na primer z uporabo kazalnika, ki se zadnja leta vse bolj uveljavlja, to je s kazalnikom Leta zdravega življenja namesto Pričakovanih let življenja (PLŽ) ob rojstvu.

V tabeli 3 vidimo, da je ta kvalitativni pristop, ki ga OZN v dimenziji zdravja in izobrazbe v okviru merjenja Kvalitete človekovega razvoja šele najavlja, v Sloveniji do določene mere že implementiran: dva od teh potencialnih kazalnikov, kazalnik PISA za izobraževanje in Leta zdravega življenja sta že vključena v Strategijo razvoja Slovenije 2030, v okviru upoštevanja Trajnostnih razvojnih ciljev (SDG) OZN. V tabeli 3 pa tudi vidimo,

da so cilji SRS 2030 v vseh treh dimenzijah določeni relativno: ali so vezani na (povprečje) EU28 oz. zdrava leta življenja relativno glede na potencialna leta življenja. Vprašajmo se, ali niso ti cilji zastavljeni preveč relativno. Ali ne bodo ti cilji SRS 2030, vezani na povprečje EU, ob vsaki spremembi sestave EU povsem v zraku? Prav tako se vprašajmo, kaj to pomeni za nivo pragmatičnega delovanja in operacionalizacijo ciljev. Relativnost ciljev pri »novih kazalnikih« bo še posebej velik problem, če bomo zaradi njih nehali slediti tudi absolutnim vrednostim posamezne dimenzije HDI. Ali bomo v Sloveniji prilagajali cilje navzdol, če se bo povprečje EU znižalo? Ali se lahko zgodi, da bi država začela dopuščati večjo neenakost ali nepismenost ali manjšati vključenost v izobraževanje, če bi po teh kazalnikih presegli relativno zastavljene cilje v okviru EU?

Na sliki 1 vidimo, da je Slovenija v okviru EU od leta 2010 do 2018 po HDI napredovala komaj kaj bolj kot Grčija. Do določene mere sicer lahko opazimo trend, da so države z nižjim HDI (npr. BG, HR in RO) v tem času bolj napredovale, tiste z višjim pa manj. Pri tem je več izjem. Najbolj opazno, v pozitivno smer, je izjema Združeno kraljestvo (UK), v negativno smer, v smislu stagnacije, pa Grčija (GR). Pretežno »katoliške« države iz centra Evrope in/ali iz nekdanje habsburške oziroma avstro-ogrske monarhije so v teh letih napredovale najmanj (ES, SI, FR in AT, CZ, SK, HU) – glede na možnost za izboljšanje, ki ga imajo v primerjavi z bolj razvitimi.

Uvrstitev Slovenije leta 2018 na 12. mesto v okviru EU je za tri mesta slabša kot leta 2010. Sicer pa je Slovenija na tem mestu že vse od gospodarske krize, oziroma od leta 2012 dalje. Na sliki 1 lahko tudi vidimo, da je HDI za najbolj razvite spet dokaj blizu maksimalnega HDI. Načeloma velja, da ko so države blizu maksimuma in ko indeks več ne (po)kaže napredka, postane neuporaben. Še posebej, ko postane neuporaben za najbolj razvite države. Takrat se začne postopek spremembe

Tabela 3: Primerjava ciljev SRS 2030 z dimenzijami HDI za Slovenijo, 2015

Dimenzije	SRS 2030				OZN, UNDP, HDRO.					
	2015		Cilji 2030		SDG	HDI, 2015		Absolutna (relativna) vrednost		
Dimenzije	M	W	M	W		Dimenzije	Kazalniki	T	M	W
Zdrava leta življenja	M: 58,8 let = 75% PLŽ	Ž: 57,7 = 69% PLŽ	M: 64,5 let = 80% PLŽ	Ž: 64,5 = 75% PLŽ	SDG 3	Zdravje	Pričakovana življenjska doba ob rojstvu (PLŽ), v letih	80,6 (13)	77,6 (18)	83,5 (10)
Kvaliteta izobrazbe	PISA- Ohraniti uvrstitve v zgornji četrtini držav EU				SDG 4.3	Izobrazba	Pričakovana leta šolanja	17,3 (5)	16,7 (7)	18,1 (4)
					SDG 4.6		Povprečna leta šolanja odraslega prebivalstva 25+	12,1 (10)	12,2 (8)	11,9 (12)
Neenakost'	83% povp. EU28		100% povp. EU27?		SDG 8.5	Dohodek	Ocena dohodka v PPS, v dolarjih	28,664 (16)	31,726 (19)	22,654 (12)
HDI								0,89 (12)	0,888 (14)	0,89 (8)

Vir: SRS 2030 in UNDP 2016.

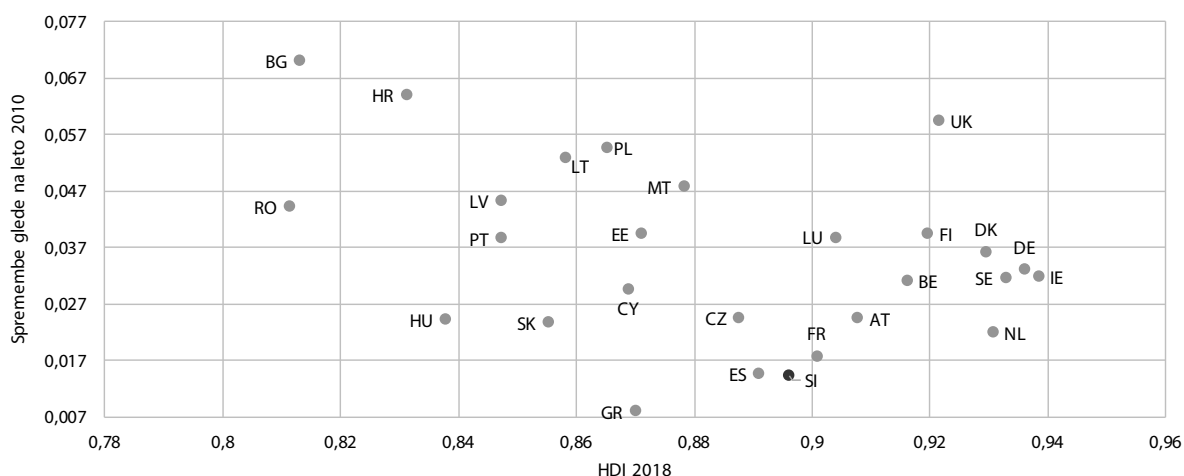
Opomba: M - moški, W - ženske, T - skupaj. V oklepaju, ki sledi absolutni vrednosti je navedena uvrstitev v okviru EU 28.

metodologije. Leta 2010 so metodologijo (Tabela 1, Opombe) spremenili iz podobnega razloga. Pri vseh tovrstnih metodoloških spremembah se postavlja vprašanje nove razvrstitve. Kam bi se po novem lahko uvrstila Slovenija?

Slovenija je bila z indeksom 0,896 leta 2018 na 25. mestu med 189 vključenimi državami (Tabela 1 in Tabela 2). Prve tri so bile Norveška (0,953), Švica (0,944) in Avstralija (0,939). Sledila je nekoliko presenetljivo Irska (0,938) kot najboljša med državami EU; Irska je od leta 2012 do leta 2018 napredovala kar za 13 mest. Slovenija se je po Indeksu človekovega razvoja (HDI) vsa leta uvrščala v skupino najboljših držav, z (zelo) visokim človekovim

razvojem (Tabela 4). Leta 2018 je bilo v skupini z zelo visokim človekovim razvojem 59 držav, 53 v skupini visoko razvitih držav, 39 v srednje in samo 38 med nizko razvitimi državami. Za primerjavo: še leta 2010 je bilo nizko razvitih držav 49. Sodeč po HDI lahko govorimo o konvergenosti svetovnega razvoja.

Svet pa se je še bolj razvil in konvergirjal, če upoštevamo še daljše časovno obdobje, od leta 1990 do 2018: leta 2018 jih živi v državah v razvoju 1 milijarda, 6 milijard ljudi pa v razvitih državah. Leta 1990 je v državah v razvoju živelo 2 milijardi ljudi, 3 milijarde pa v razvitih. Razlike po regijah ali celinah so se močno zmanjšale. Vendar OZN opozarja, da se trendi lahko ustavijo ali celo

Slika 1: Razvrstitev držav EU po HDI 2018 (podatki za 2017) in spremembe glede na leto 2010

Vir: UNDP HDRO, 2018.

Tabela 4: Vrednosti HDI za Slovenijo in po skupinah glede na razvitost, izbrana leta

Večina podatkov je iz leta:	1990	1995	1998	2010	2011	2015	2017
Leto objave:	1992	1998	2000	2010	2011	2016	2018
HDI za Slovenijo	0,857	0,886	0,864	0,884	0,874	0,889	0,896

Meje vrednosti HDI po skupinah glede na razvitost

Zelo visok človekov razvoj			0,831	0,904	0,880	0,890	0,894
Visok človekov razvoj	0,886	0,907	0,635	0,755	0,732	0,750	0,757
Srednji človekov razvoj	0,649	0,667	0,523	0,636	0,613	0,634	0,645
Nizki človekov razvoj	0,355	0,403	0,387	0,464	0,486	0,498	0,504
<i>Države v razvoju oz. 'nerazvite' države</i>	<i>0,515</i>	<i>0,586</i>	<i>0,642</i>	<i>0,642</i>	<i>0,657</i>	<i>0,673</i>	<i>0,681</i>

Vir: UNDP. HDRO.

Opomba: Po letu 2010 so začeli objavljati HDI glede na leto objave, in z istim letom so objavili tudi kazalnike. Podatki so običajno vsaj leto dni starejši. Opozorjam, da je izračunan in objavljen HDI za leto 2016 in 2018 datiran z letnim zamikom glede na podatke. To je pomembno zaradi sočasnosti primerjave z drugimi kazalniki in indeksi.

zelo hitro obrnejo, najpogosteje zaradi vojn. V letu ali dveh je možno zapraviti ali uničiti desetletja razvoja, kot se je zgodilo v Siriji, Libiji ali na Hrvaškem. V primerjavi s podatki za 5 let nazaj je bil HDI leta 2018 za Sirijo nižji za 27 mest, za Libijo pa za 26 mest. V Sloveniji so morda bolj povedni podatki za Hrvaško. Hrvaška je bila leta 1990 v okviru Jugoslavije, enako kot Slovenija, na 37. mestu, leta 1998 pa na 76. mestu. Leta 2018 je bila Hrvaška še vedno dvajset mest za Slovenijo, na 46. mestu.

Včasih se zdi, da je (medijska) govorica o tem, kje je Slovenija »najboljša« ali »nad ali pod povprečjem EU« samo neke vrste izraz slovenskih »kompleksov«. Enako velja za vse vrste uvrstitev na različne indeksne lestvice. Toda to simplificirano povzemanje družbenih dejstev v obliki sinteznih indeksov postane pomembno, ko se na primer sprašujemo, kam bi se Slovenija uspela uvrstiti v primeru EU dveh hitrosti. Na primer, če se vzame kot merilo dohodek, je bila Slovenija leta 2018 po HDI dimenziji dohodka na 16. mestu v EU, v slabši polovici EU (Tabela 5). Po drugi strani pa je bila Slovenija po HDI na 12. mestu, v boljši polovici EU28. Kaj pa v primeru EU treh hitrosti? Čedalje več podatkov v okviru EU se prikazuje na način, kjer se podatki prikazujejo po tretjinah: najboljša, najslabša tretjina in tisti vmes.

2 Dodatni sintezni indeksi OZN (UNDP), ki merijo neenakosti

Leta 2018 je OZN opozoril, da so predvsem neenakosti tiste, ki lahko ogrozijo pretekle dosežke, v obliki političnih nemirov, ekstremizma in radikalizma. Pri tem sta dve vrsti neenakosti, na katero UNDP posebej opozarja: neenakosti po spolu in dohodkovne neenakosti. Te neenakosti je OZN s pomočjo dodatnih indeksov začel spremljati že leta 2010. Kako ti indeksi uvrščajo Slovenijo in kakšno pozicioniranje v EU si lahko glede na njih obeta Slovenija v prihodnosti?

Indeks človekovega razvoja po spolu (GDI) je izračunan kot količnik med indeksoma človekovega razvoja za ženske in moške (HDI_ž / HDI_m). Po njem se Slovenija leta 2018 ponovno uvršča na 5. mesto v EU (Tabela 5). Finska je ponovno in še vedno edina država, ki ima ta količnik enak (idealno) 1, Slovenija pa je (ponovno z vrednostjo 1,003) na petem mestu v EU, za baltskimi državami in Poljsko. Slovenija spada med tistih pet držav v EU, kjer se več družbenih potencialov zaradi neenakosti po indeksu človekovega razvoja izgubi v okviru moškega in ne več ženskega spola. Ta indeks so začeli računati leta 2014. V svetu je vse od gospodarske krize, v sklopu post-BDP paradigme, opazna težnja po spremljanju dizagregiranih podatkov, v prvi vrsti po spolu, nato po starosti ipd.

Namen spremljanja človekovega razvoja je tudi uvid v kritične točke posamezne družbe. Te pa se običajno pokažejo šele v luči podrobnejših podatkov. V Sloveniji so ti pokazali na slabše rezultate in slabše uvrstitve za moško populacijo v dimenziji zdravja in izobraževanja (Tabela 5). Najbolj skrb vzbujajoče so relativni podatki, kjer se moški v Sloveniji v primerjavi z drugimi moškimi uvrščajo veliko slabše kot vrstnice. V tej luči so na mestu opozorila OZN o možnih posledicah družbene neenakosti v obliki večanja radikalizma (seksizma in šovinizma) ter nasilja. V določenih državah moški svoj relativni položaj izboljšujejo tako, da vzamejo ženskam možnost izobraževanja in možnost svobodnega odločanja o lastnem telesu. V drugih državah tisti, ki se čutijo ogrožene, svoj relativni položaj varujejo tako, da družbeno vključevanje otežijo prišlekom.

Indeks neenakosti po spolu (GII) ima naslednje tri dimenzije: 1) dimenzija reproduktivnega zdravja žensk s kazalnikoma: umrljivost pri porodu in število najstniških nosečnosti, 2) dimenzija opolnomočenosti s kazalnikoma: delež žensk z vsaj neke vrste sekundarno stopnjo izobrazbe in deležem parlamentarnih sedežev, ki jih zasedajo ženske, 3) dimenzija trga dela s kazalnikom:

Tabela 5: Dimenzije HDI po spolu in indeks človekovega razvoja po spolu za Slovenijo (GDI), 2016, 2018

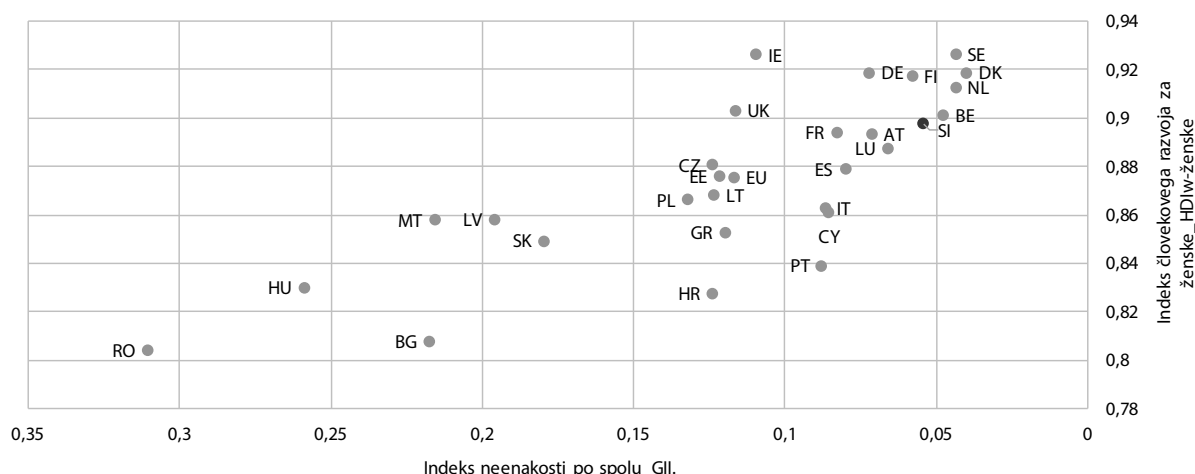
Dimenzije HDI/kazalniki po spolu		2016				2018			
		T	M	W	M-W	T	M	W	M-W
Zdravje	Pričakovana življenjska doba ob rojstvu (PLŽ), v letih	80,6	77,6	83,5	-5,9	81,1	78,3	83,9	-5,6
Izobrazba	Pričakovana leta šolanja	17,3	16,7	18,1	-1,4	17,2	16,5	18	-1,5
	Povprečna leta šolanja odraslega prebivalstva 25+	12,1	12,2	11,9	0,3	12,2	12,3	12,2	0,1
Dohodek	Ocena dohodka v PPS, v dolarjih*	28,664	31,726	22,654	9,072	30,594	34,341	26,898	7,443
HDI		0,890	0,888	0,890	-0,002	0,896	0,895	0,898	-0,003
Uvrstitev po HDI v EU28		12	14	8	6	12	13	9	4
Zdravje	Pričakovana življenjska doba ob rojstvu, v letih	13	18	10	8	15	18	10	8
Izobrazba	Pričakovana leta šolanja	5	7	4	3	10	11	8	3
	Povprečna leta šolanja odraslega prebivalstva 25+	10	8	12	-4	13	11	13	-2
Dohodek	Ocena dohodka v PPS, v dolarjih	16	19	12	7	16	19	12	7
GDI		GDI= HDIž/HDI _m = 1.003				GDI= HDIž/HDI _m = 1.003			
Uvrstitev po GDI v EU		5				5			

Vir: UNDP, HDO 2016 in UNDP 2018. HDRO.

Opomba: T-skupaj, M-moški, W - ženske. Podatki za leto 2015 in 2017.

delež žensk med aktivnim prebivalstvom. Leta 2018 je bila Slovenija z vrednostjo 0,054 po tem kazalniku na 5. mestu v EU, za Dansko, Švedsko, Nizozemsko in Belgijo. Pred tem je bila Slovenija z vrednostjo 0,053 na 4. mestu, še prej pa z 0,016 najboljša med državami EU. Četudi se je vrednost indeksa neenakosti po spolu v zadnjih letih za Slovenijo poslabšala, kot tudi uvrstitev Slovenije med državami EU, je Slovenija po tem kazalniku še vedno v najboljši tretjini držav EU.

Tretji, po neenakosti prilagojen indeks človekovega razvoja (IHDI), kaže, kakšen delež družbenega potenciala je v družbi na splošno izgubljen zaradi neenakosti. Enaki vrednosti HDI in IHDI pomenita, da v državi ni neenakosti oziroma bližje, kot sta si indeksa, manjša je družbena škoda zaradi neenakosti. Z vrednostjo IHDI 0,846 je bilo v Sloveniji leta 2018 zaradi neenakosti izgubljenega nekoliko manj skupnega potenciala kot v prejšnji meritvi (5,6 % v primerjavi s 5,9 %), kar je

Slika 2: Indeks človekovega razvoja za ženske (HDI_w) glede na indeks neenakosti po spolu (GII), EU, 2018

Vir: UNDP HDRO, 2018.

toliko kot na Finskem. Boljša od obeh je samo še Češka. Za primerjavo: svetovni HDI izgubi zaradi neenakosti skoraj petino svoje vrednosti. Na izgubo tega skupnega potenciala so v Sloveniji najbolj vplivale posledice neenakosti v dimenziji dohodka (11,4 % leta 2018), pa čeprav je neenakost po dohodku v Sloveniji med državami EU ponovno druga najmanjša, za Češko. Izguba potenciala pri zdravju 3,0 % in izobrazbi 2,2 % je sicer v Sloveniji majhna, toda v dimenziji zdravja so te izgube še manjše v petih državah EU (Švedski, Finski, Irski, Portugalski in Italiji), v dimenziji izobrazbe pa v treh (Češki, Slovaški in Finski).

Z vidika vseh treh OZN-ovih indeksov, ki merijo neenakosti, je Slovenija v najboljši tretjini držav EU: na 5. mestu po Indeksu neenakosti po spolu (GII) in Indeksu človekovega razvoja po spolu (GDI) ter na 3. mestu po Indeksu človekovega razvoja glede na neenakost (IHDI). To je boljša uvrstitev kot po HDI, kjer je Slovenija že vse od leta 2012 na 12. mestu v EU28, ali po dohodku, kjer je Slovenija na 16. mestu. Očitno bi lahko določene spremembe metodologije in uporaba drugih kazalnikov pomembno izboljšale pozicioniranje Slovenije v EU.

Tudi na svetovni ravni se Slovenija po kazalnikih neenakosti uvršča med najboljše države. Zdi se, da je velika verjetnost, da se bo Slovenija tudi v okviru napovedanega OZN-ovega spremljanja neenakosti po spolu, v okviru dimenzij Opolnomočenja žensk in Spolnih razlik v okviru življenjskega cikla, uvrstila v najboljšo skupino držav na svetu, glede na dobre uvrstitve po indeksu neenakosti po spolu (GII) in Indeksu človekovega razvoja po spolu (GDI). Glede na to, da ima Slovenija vsa leta tudi eno najnižjih dohodkovnih neenakosti, pa je mogoče pričakovati dobro uvrstitev tudi v okviru dimenzij družbeno-ekonomske trajnosti.

3 Pozicioniranje Slovenije po drugih post-BDP sinteznih indeksih

Možnosti za pozicioniranje Slovenije v luči napovedanih OZN-ovih sprememb merjenja (kvalitete) človekovega razvoja pa lahko preverimo tudi s pomočjo post-BDP sinteznih indeksih, ki so jih razvile druge mednarodne organizacije, kot so OECD, WEF, Svetovna banka (WB) ali institucije, kot je Legatum inštitut.

Razvoj »post-BDP« paradigme ima več mejnikov. Novembra 2007 bila v Bruslju organizirana konferenca z naslovom »Beyond GDP«.⁹ Prisotnih je bilo več kot 650 udeležencev iz več kot 50 držav, Evropska komisija, Rimski klub, OECD in WEF. Predsednik evropske komisije Jose Manuel Barroso je v svojem otvoritvenem govoru najavil izhodiščno misel konference: »BDP je

bil leta 1930 uveden kot kazalnik tržne aktivnosti in je učinkovito orodje ekonomske politike. Nikoli pa ni bilo mišljeno, da bi meril družbeno blaginjo. In ne samo to: BDP je neuporaben, ko gre prikazovanje sedanjih svetovnih in družbenih izzivov, kot so podnebne spremembe, javno zdravje in okolje; izzivov prihodnosti ne moremo reševati z orodji preteklosti; čas je, da pogledamo onkraj BDP.« Poudarjeno je bilo, da so nujni kazalniki, ki kažejo družbeno kohezijo, dobro upravljanje in posameznikovo dobrobit. Kot izziv je bila izpostavljena ideja o oblikovanju enostavnega, teoretično konsistentnega, politično relevantnega in empirično merljivega kazalnika.

Zelo podobna so bila tudi priporočila Socialnega in ekonomskega sveta EU (European Economic and Social Committee) oktobra 2008. Predstavili so tri možnosti. Prvič, da se BDP povsem nadomesti. Drugič, da se BDP dopolni z enim ali dvema enako pomembnima kazalnikoma. Tretjič, da se BDP vključi kot podkazalnik v nov sintezni kazalnik. Pomembno pri tem bi moralo biti predvsem, da vsebuje objektivne faktorje, ki določajo človeške sposobnosti, da meri učinke politik, da omogoča primerljive časovne serije, da omogoča primerjave med državami in da je razumljiv tudi širši javnosti. Med množico alternativ so poudarili tri možnosti: indeks človekovega razvoja, indeks kvalitete življenja in svetovno podatkovno bazo sreče.¹⁰ Podobnim usmeritvam so sledila znamenita Stiglitzova priporočila (Stiglitz et al., 2009). Imela pa so večji odmev kot zgoraj omenjeni dogodki, predvsem zato, ker so jih razumeli in upoštevali ekonomisti, ki so ob začetku 21. stoletja postali najvplivnejša svetovnonazorska (ideološka) skupina.

Leta 2007 je bila sprejeta tudi Istanbulska deklaracija, kjer se je šest mednarodnih organizacij zavezalo k merjenju razvoja družbe v vseh dimenzijah, s končnim ciljem izboljšanja oblikovanja in načina sprejemanja različnih politik, demokracije in blaginje. OECD je v istem letu sprožil Globalni projekt merjenja razvoja družb (Wiki-Progress), leta 2009 pa skupaj z Mednarodnim društvom za študij kvalitete življenja predstavljal kazalnike na temo blagostanja na tretjem forumu OECD v Koreji. Leta 2011 je OECD ob svoji petdesetletnici predstavil Indeks boljšega življenja (Better life index, BLI).

Nato pa je v času finančne krize in po njej nastala množica sinteznih indeksov, ki se deklarirajo, kot del »onkraj BDP paradigme« tj. »post-BDP« paradigme (Tabela 6). Ob že omenjenih je tu še Indeks družbenega napredka (SPI). »Spadajo v paradigmo »onkraj BDP«, ker »gledajo« na BDP oziroma »dohodek« kot na sredstvo (za razvoj) in ne kot cilj. To je sicer stališče, ki ga je OZN v okviru merjenja človekovega razvoja zavzel že leta 1990. Zanimivo pa je, da je med indeksi, predstavljenimi v tem prispevku, HDI zdaj najbolj »pro« BDP oziroma

9 Dostopno na www.beyond-gdp.eu.

10 Dostopno na: <http://worlddatabaseofhappiness.eur.nl>.

Tabela 6: Prikaz različnih post-BDP sinteznih indeksov: leto nastanka, organizacija, število dimenzij, uvrstitev Slovenije

Kratica	HDI	PI	BLI	SPI	HCI
Angleško ime	Human Development Index	Prosperity index	Better Life Index	Social progress index	Human Capital Index
Slovenski prevod	Indeks človekovega razvoja	Indeks blaginje	Indeks boljšega življenja	Indeks družbenega napredka	Indeks človeškega kapitala
Institucija	UNDP OZN (Organizacija združenih narodov, Projekt človekovega razvoja)	Legatum Institute (Gallup, WB, IMF, ILO)	OECD	WEF (World Economic Forum, Svetovni ekonomski forum)	WB (World Bank, Svetovna banka)
Dimenzije	3	9	11	3	3
z ali brez 'BDP'	BDP	neprimerljivo	neprimerljivo	NE	NE
Število kazalnikov	4	109	50	50	5
Prva meritev**	2000	2007	2011	2014	2018
Prikazani podatki	2017	2017	2017	2017	2017
Število vključenih držav	189	149	38	129	157
Globalna uvrstitev Slovenije	25	21	19	21	13
Uvrstitev Slovenije v EU28	12	14	10*	12	7
Najboljš-a/e	Norveška, Avstralija, Švica	Finska	Norveška, Danska	Danska, Finska	Singapur, Koreja, Japonska
pred Slovenijo	Finska, Avstrija	Francija, Španija	Francija, Španija	Francija, Portugalska	Avstrija, Nemčija
za Slovenijo	Italija, Španija, Češka	Portugalska, Češka, Estonija	Češka, Estonija	Češka, Estonija	Češka, UK, Portugalska

Viri: UNDP-HDRO, How's life, SPI, Legatum Insitute.

Opomba: *od vključenih EU držav, **ko je vključena Slovenija.

najmanj »post-BDP« glede na to, da je dohodek ena od treh dimenzij HDI. Morda je to še en dodaten razlog za njegovo metodološko posodabljanje.

Po vseh štirih novih sinteznih indeksih se Slovenija uvršča med 30 najboljših držav na svetu, in to višje kot po HDI (Tabela 6). To seveda ne preseneča, saj je Slovenija v HDI najslabša v dimenziji dohodka, v okviru post-BDP paradigme pa se ta upošteva manj ali sploh ne, zato se Slovenija, logično, uvršča bolje. Med državami EU pa se Slovenija po teh indeksih uvršča nad povprečje EU28 ali tik na sredini EU28 (ki bo kmalu EU27). Najpogosteje se uvršča zraven Španije in Češke.

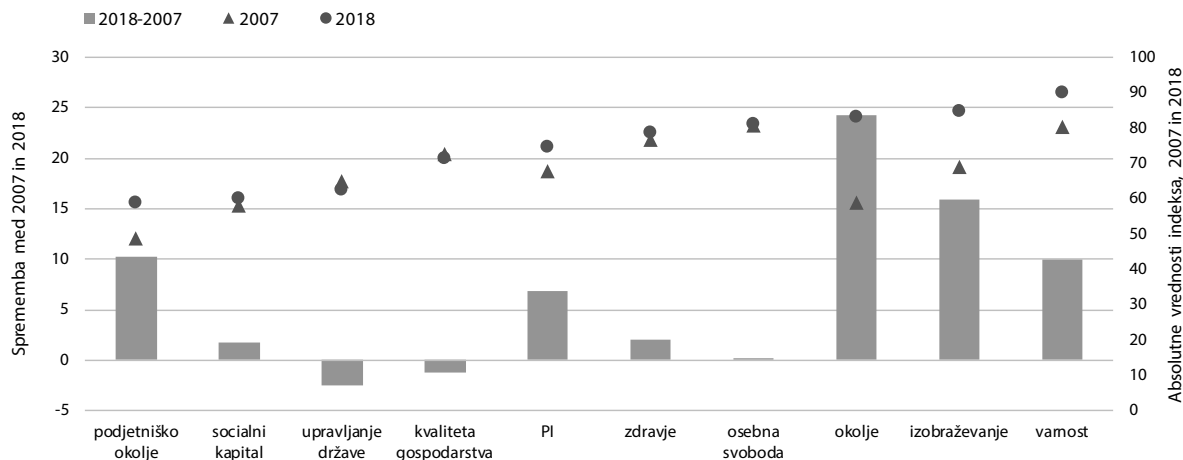
V podrobnejšo analizo sta vključena dva post-BDP kazalnika: Indeks blaginje (PI) in Indeks človeškega kapitala (HCI). Razlogov za to je več: prvi vključuje okoljsko dimenzijo, drugi pa že uporablja kazalnike za merjenje kvalitete človekovega razvoja. Prav tako sta izbrana indeksa primer različnih pristopov: indeks

blaginje kot primer kompleksnosti in HCI enostavnosti. Tu pa je še časovna komponenta, Indeks blaginje je nastal ob začetku post-BDP paradigme, HDI pa je nastal leta 2018. Indeks boljšega življenja (BLI) se računa samo za države OECD, Indeks družbenega napredka (SPI) pa je po vseh merilih nekje vmes, zato v to analizo nista vključena.

Indeks blaginje (PI)¹¹ izračunava Legatum inštitut¹² na

11 Mencinger (2015) v članku Lestvice uspešnosti in Slovenija ta indeks prevaja kot Indeks naprednosti (LPI). V tem članku Mencinger tudi opozarja na dejstvo, ki je vse prevečkrat spregledano, da ocene različnih institucij izhajajo iz različnih kombinacij merljivih kazalnikov in vrednostnih sodb, ki so, kar je razumljivo, odvisne od ideologije posamezne institucije.

12 Skupina Legatum je zasebno naložbeno partnerstvo s 30-letno dediščino ustvarjanja vrednosti z naložbami na globalne kapitalske trge. Podjetje vlaga lastniški kapital. S sedežem v Dubaju, ZAE, je Skupino Legatum ustanovil leta 2006 Christopher Chandler, ki je bil nekdanji predsednik Sovereign Asset Management. Sovereign ob kapitalu podjetjem in vladam na vseh večjih celinah nudi tudi vpogled v uspešna vlaganja, ki so osredotočena na iskanje vrednosti

Slika 3: Absolutne vrednosti dimenzij in indeksa blaginje (PI) 2007 in 2018 ter sprememba glede na 2007

Vir: Legatum Institute, 2018.

Opomba: Podatki so vsaj leto starejši, kot je leto objave.

podlagi 109 kazalnikov v okviru devetih dimenzij. Prvim osmim dimenzijam (kvaliteta ekonomije, podjetniško okolje, upravljanje države, izobraževanje, zdravje, varnost, osebne svoboščine in socialni kapital) je bila naknadno dodana dimenzija okolja. Avtorji tega indeksa menijo, da za razumevanje blaginje ne zadostujejo preživetje, udobje in užitek, pač pa ljudje potrebujejo tudi smisel. Smisel pa človeška bitja najdejo skozi altruizem, služenje in socialno povezanost. To pa je tudi tisti socialni kapital, ki je nujen za dobro funkcioniranje gospodarstva. Podatki za 109 kazalnikov so po izvoru zelo različni: od anketiranja ekspertov v okviru Svetovnega ekonomskega foruma (WEF), Gallupovih anket, podatkov Mednarodnega denarnega sklada (IMF), podatkov Mednarodne organizacije za delo (ILO), Mednarodne banke za razvoj (WBD), Svetovne organizacije za zdravje (WHO), Freedom House ipd.¹³ V primerjavi s HDI je Indeks blaginje neprimerno bolj kompleksen. Z namenom in izbiro kazalnikov pa se prav tako samodeklarativno uvršča v »onkraj BDP' paradigmo, v smislu razvoja na način »biti«, ne »imeti«. Izvajalci trdijo, da z njim podajajo vpogled v »resnično bogastvo narodov«.¹⁴

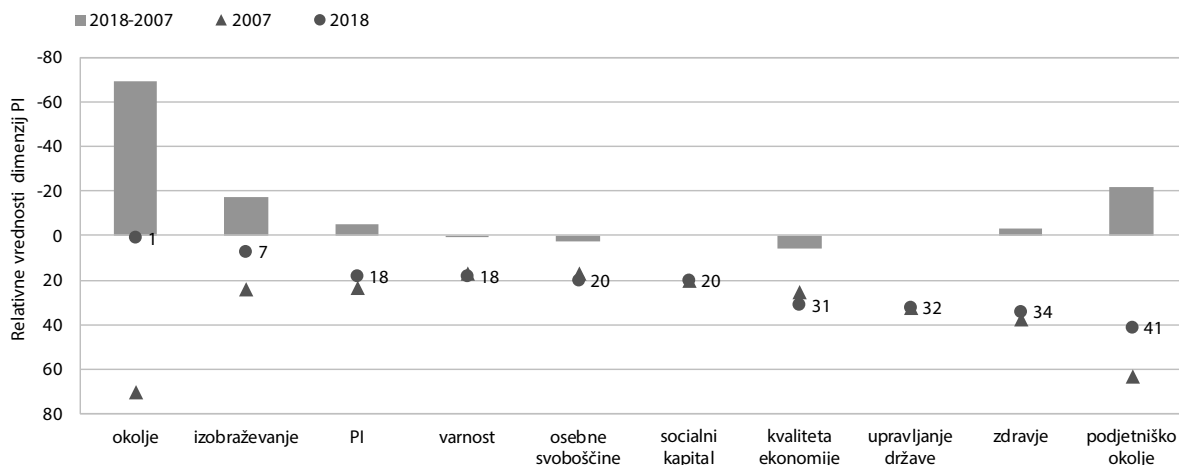
Absolutne vrednosti po dimenzijah PI so pokazale, da je Slovenija leta 2018 glede na leto 2007 slabša v dveh dimenzijah: upravljanju države in kvaliteti ekonomije, in to kljub temu, da se je močno izboljšala v dimenziji podjetniška okolja (sem spada tudi fleksibilnost trga dela), ki pa je za Slovenijo kljub temu še vedno najslabša dimenzija. Za Slovenijo bi bilo dobro, če bi razumela pomembnost dimenzije upravljanja države in to, da je uspešnost državnih institucij neposredno povezana s sposobnostjo vodstev teh inštitucij. Legatum inštitut razume državne institucije kot nujne in odgovorne za vzpostavljanje sistemskega reda. Pri tem opozarjajo na dejstvo, da so tiranije redko brez zakonov, ampak ravno obratno, množica zakonov se uporablja za izigravanje nasprotnikov in delanje »uslug prijateljem«. V zvezi s tem opozarjajo tudi na razliko med (meritokratskim) zdravim svobodnim tržnim tekmovanjem glede na zasluge in pokvarjenim rentniškim kapitalizmom, ki se redi na osnovi »rent«: licenc, davkov, dovoljenj in drugih političnih uslug, ki označujejo korumpirane družbe. To se odraža tudi v dimenziji socialnega kapitala. Pomembnost socialnega kapitala je pogosto spregledana, čeprav je le-ta nujen za dobro funkcioniranje gospodarstva – za trajni gospodarski razvoj je namreč nujno visoko zaupanje med zdravimi, izobraženimi in pridnimi ljudmi. Ne preseneča torej, da je Slovenija najnižje po štirih med seboj povezanimi dimenzijami: podjetniškem okolju, socialnem kapitalu, upravljanju države in kvaliteti ekonomije.

Relativno gledano je bila Slovenija leta 2018 po Indeksu blaginje najvišje uvrščena po dimenziji okolja, najslabše pa v dimenziji podjetniškega okolja, čeprav se je uvrstitev po slednjem glede na leto 2007 najbolj izboljšala, takoj za okoljem. Po dimenziji upravljanja države in socialnega kapitala se Slovenija leta 2018 uvršča enako kot leta 2007, najbolj pa se je poslabšala uvrstitev v dimenziji kvaliteta ekonomije, nekoliko pa

(s poudarkom na prepoznavanju skrite ali nerealizirane vrednosti v naložbah, ki se šele skozi leta pokažejo kot izjemno dobičkonosne); zgodnje prepoznavanje tranzicije; preprostost; skrbno raziskovanje; prepričanje in zavzetost, hitrost pri izkoriščanju priložnosti; optimizem in potrpljenje. <https://www.legatum.org/group>. Morda je še na mestu opozorilo, da so v Veliki Britaniji zahtevali umik enega od njihovih poročil o brexitu zaradi pristranskosti oziroma poskusa vplivanja na politične procese. <https://www.politico.eu/article/legatum-institute-accused-of-breaching-charity-rules-brexit-report/>.

13 Slovenija bi se morala bolj zavedati, da ima vsaka inštitucija pri delanju določenih analiz svoje interese, ki niso nujno tudi interesi Slovenije, kot je opozoril tudi Mencinger, Jože, glej opombo 11.

14 Za primerjavo: Poročilo o razvoju 2019, UMAR RS, vključuje 70 kazalnikov v petih dimenzijah: konkurenčno gospodarstvo, izobraževanje, družba, okolje, upravljanje države.

Slika 4: Relativne vrednosti dimenzij in indeksa blaginje (PI) 2007 in 2018 ter sprememba glede na 2007

Vir: Legatum Institute, 2018.

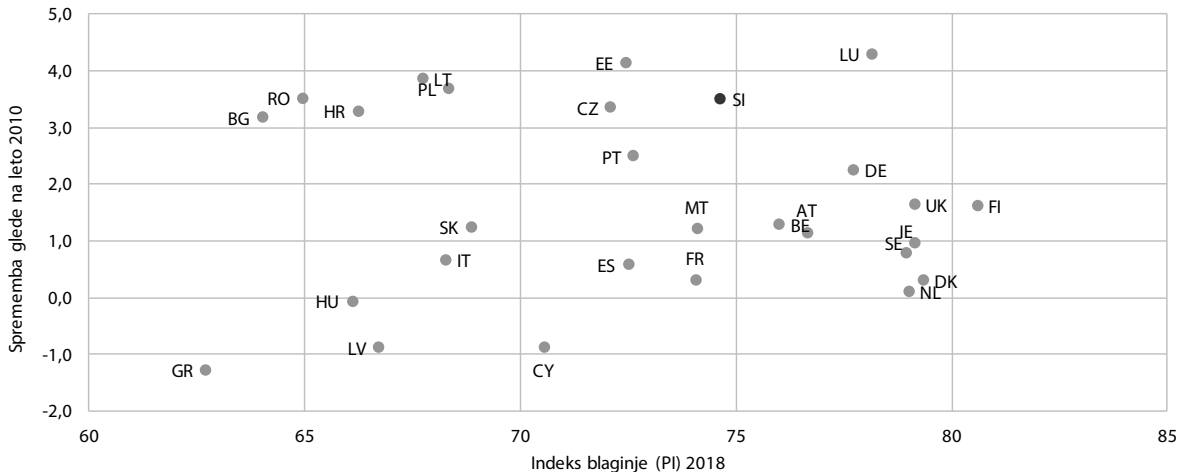
Opomba: Podatki so vsaj leto starejši, kot je leto objave.

tudi v dimenziji osebnih svoboščin. Pri interpretaciji napredka oziroma poslabšanja je treba imeti pred očmi dejstvo, da do sprememb v uvrstitvi lahko pride bodisi zaradi napredka/poslabšanja v posamezni državi v absolutnem smislu bodisi zato, ker je napredek v drugih državah hitrejši/počasnejši, ali pa zaradi spremembe metodologije, ki določene podatkovne vrednosti drugače ovrednoti. Tu je na primer pomembno in zanimivo dejstvo, da je bila Slovenija leta 2007 po okoljski dimenziji Indeksa blaginje (PI) na sedemdesetem mestu med državami sveta, enajst let pozneje pa je najboljša med vključenimi državami. Razlog je bil v prevrednotenju vrednosti naravnih (vodnih) virov. Na podlagi konteksta in analize tega indeksa bi bilo morda na mestu opozorilo, da je Legatum inštitut morda želel izpostaviti Slovenijo kot dobro tarčo za nadaljnje (koruptivne) prevzeme slovenskih naravnih in človeških virov s strani tujih kapitalističnih centrov. Slovenija je namreč najšibkejša v dimenzijah podjetništva in socialnega kapitala ter čedalje slabša v upravljanju države in kvalitete gospodarstva, po drugi strani pa visoko ocenjena v dimenzijah okoljskih in človeških virov. Sicer pa so avtorji tega indeksa jasno zapisali, da želijo s tem indeksom prikazovati »resnično bogastvo narodov«, glavno področje delovanja skupine Legatum pa je iskanje visoko profitnih naložb za tuje vlagatelje. Slovenija bi se morala bolj zavedati, da ima vsaka inštitucija pri izdelovanju določenih analiz svoje interese, ki niso nujno tudi interesi Slovenije, kot je opozoril tudi Jože Mencinger (2015).

V svetu se je Slovenija leta 2018 z indeksom blaginje 74,65 uvrstila na 18. mesto med 149 državami. Leto dni prej je bila na 21. mestu, leta 2007, ko so indeks prvič izračunali, pa na 23. mestu. Med prvimi osmimi državami na svetu je že tretje leto zapored istih šest držav s severa Evrope: štiri skandinavske države

(Norveška, Finska, Švedska in Danska), Nizozemska in Švica ter Nova Zelandija in Kanada. Med državami EU ima najvišji indeks blaginje Finska (80,90). Slovenija je bila med državami EU na 11. mestu, kar je za eno mesto boljše kot po Indeksu človekovega razvoja (HDI). HDI, Indeks človekovega razvoja in PI, Indeks blaginje, kažeta močno pozitivno korelacijo ($R^2 = 0,8094$), in to kljub temu, da je Indeks človekovega razvoja (HDI) zgrajen samo iz petih kazalnikov, Indeks blaginje pa iz 109 kazalnikov. V primerjavi z Indeksom človekovega razvoja pa je Indeks blaginje veliko bolj kompleksen in že vključuje dve pomembni dimenziji, ki ju OZN šele namerava vključiti: področje okoljske trajnosti in področje družbeno-ekonomske trajnosti, kamor bi lahko šteli dimenzije, kot so varnost, osebne svoboščine, socialni kapital, upravljanje države in kvaliteta gospodarstva.

Najmlajšega med »post-BDP« sintezni indeks, *Indeks človeškega kapitala* (HCI), je leta 2018 razvila Svetovna banka (WB). Tako kot HDI ima tri dimenzije ter pet kazalnikov. Prva dimenzija »preživetje« se meri s kazalnikom smrtnosti pod petimi leti starosti. Druga dimenzija so »pričakovana leta kvalitetnega šolanja,« ki se meri z dvema kazalnikoma. Prvi od teh meri kvantiteto in upošteva stopnjo vključenosti v izobraževanje, ki jo beleži UNESCO, pri čemer se predvideva 12 let osnovnega in srednjega šolanja ter dve leti predšolske vzgoje. Drugi meri kvaliteto izobraževanja in ga bo izračunavala Svetovna banka sama na podlagi mednarodnih dosežkov študentov/šudentk na testih. Tretja dimenzija je »zdravlje« z dvema kazalnikoma: preživetje odraslih med 15. in 60. letom, ki ga izračunava OZN, ter stopnja podhranjenosti otrok pod starostjo petih let, kar beleži UNICEF-WHO – WB Joint Malnutrition Estimates. Vrednost indeksa je med 0 in 1. Vrednost indeksa bo pokazala, kje bi lahko bil danes rojen delavec prihodnje

Slika 5: Indeks blaginje (PI) leta 2018 in sprememba glede na leto 2010, države EU

Vir: Legatum Inštitut.

generacije na metru 100 % po izobrazbi in zdravju. Torej, če ima neka država indeks 0,5 in se pogoji življenja v tej državi ne bodo spremenili (status quo), bo otrok, ki je rojen danes, kot odrasel samo pol tako produktiven, kot če bi dosegel 100 % v izobraževanju in zdravju. Do določene mere spominja na OZN-ov Indeks človekovega razvoja po neenakosti (IHDI), ki prav tako ovrednoti izgubljeni potencial določene družbe.

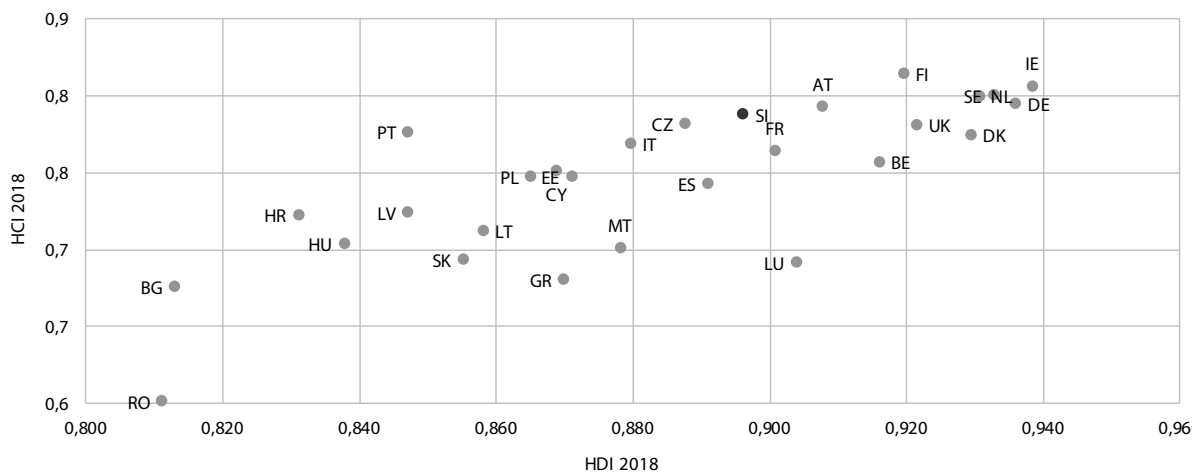
Leta 2018 je bila Slovenija po Indeksu človeškega kapitala (HCI) na 13. mestu med 157 državami. Najboljše države so bile Singapur, Koreja in Japonska. Med državami EU je Slovenija po HCI na 7. mestu. Slovenija je po tem indeksu ponovno v katoliško habsburški gruči osrednje Evrope, od katere pa sta se oddaljili Hrvaška in Madžarska. Tudi po tem indeksu so najboljše (protestantske) države s severa Evrope, od katerih pa sta se nekoliko oddaljila Združeno kraljestvo (UK) in Danska (DK).

Indeks človeškega kapitala (HCI) je zelo podoben Indeksu človekovega razvoja (HDI), in sicer po številu in sestavi dimenzij ter po številu kazalnikov. Kazalnik v dimenziji »preživetje« za razvite države (trenutno) ni zelo uporaben, tako da v resnici govorimo samo o dveh dimenzijah in štirih kazalnikih. Po drugi strani pa je indeks v primerjavi s HDI že »izboljššan« s kazalnikom, ki meri tudi kvaliteto izobraževanja, kar je že v skladu z napovedano usmeritvijo OZN, da je ob kvantiteti treba meriti tudi kvaliteto. Leta 2018 indeksa med seboj tudi dokaj močno pozitivno korelirata ($R^2 = 0,5795$), čeprav prvi ne vključuje dimenzije dohodka. S tem je HCI sicer tipičen »post-BDP« indeks, ki govori o tem, da meri »družbene« rezultate. Na splošno se pri tovrstnih analizah vse pogosteje uporablja pristop, da se višina BDP obravnava kot sredstvo oziroma vložek (»input«), »post-BDP« kazalnike pa se obravnava kot pokazatelje »družbenih rezultatov« (»output«), kar naj nam bi omogočilo tudi merjenje »učinkovitosti« uporabe BDP.

Zaključek

Od leta 1990 do leta 2010 se je Slovenija po HDI in njegovih dimenzijah enakomerno razvijala. Med gospodarsko krizo je enkrat, leta 2011, nazadovala v dimenziji dohodka. Zdi se, da Slovenija po finančni krizi, vsaj po HDI, napreduje počasneje kot večina drugih držav: med letoma 2010 in 2018 je med državami EU samo Grčija napredovala manj kot Slovenija. Leta 2018 pa je Slovenija prvič, sicer komaj opazno, nazadovala tudi v dimenziji izobraževanja. Razlike med spoloma v Sloveniji ostajajo enake ali se manjšajo v vseh dimenzijah HDI. Problem, ki morda niti ni problem, pa je, da se ženske s temi vrednostmi kazalnikov med ženskami uvrščajo med ženskami na svetu bolje kot moški med drugimi moškimi na svetu. To sicer pomeni samo to, da so razlike med spoloma v svetu in EU višje kot v Sloveniji. To potrjujeta tudi indeks neenakosti po spolu (GII) in Indeks človekovega razvoja po spolu (GDI), kjer se Slovenija uvršča med najboljše skupine držav na svetu in v EU. Velika verjetnost je, da se bo Slovenija tako dobro uvrstila tudi v okviru spremljanja neenakosti po spolu, kot ga je napovedal OZN, v okviru dimenzij »opolnomočenja žensk« in »spolnih razlik v okviru življenjskega cikla«.

Prav tako se Slovenija uvršča visoko po post-BDP kazalnikih drugih institucij. Po najnovjšem indeksu iz leta 2018, Indeksu človeškega kapitala, se Slovenija uvršča celo v prvo četrtino EU28. Seveda pa vedno ostaja odprto vprašanje, kateri interesi oziroma kazalniki so merodajni pri tovrstnih klasifikacijah in razvrstitvah oziroma vključitvah v določeno skupino. Po Indeksu blaginje je Slovenija leta 2018 glede na leto 2010 močno napredovala. Analiza sprememb med letoma 2007 in 2018 pa pokaže, da je Slovenija napredovala predvsem zaradi spremembe metodologije, ki je močno dvignila vrednosti naravnim (vodnim virom) v okviru dimenzije

Slika 6: Primerjava HDI in HCI, 2018, države EU

Vir: UNDP HDRO, 2018 in Human Capital Project, World Bank.

okolja; Slovenija je sicer napredovala tudi v dimenziji izobraževanja, podjetniškega okolja in varnosti. Skrb vzbujajoče je nazadovanje Slovenije v dimenziji upravljanja države in kvaliteti ekonomije.

V vsem tem času, od leta 1990 do 2018, ob vseh opisanih spremembah, pa se glavni cilj projekta merjenja človekovega razvoja ni spremenil: to je nujnost zavedanja, da razvoja vsekakor ne moremo meriti izključno z vidika dohodka oziroma BDP in da ni vseeno, kakšen je ta razvoj; ali ta razvoj koristi samo nekaterim ali vsem. Vse pomembnejša je kvaliteta razvoja, ne več kvantiteta. V zadnjem odstavku letošnjega statističnega pregleda (HDI 2018) pa je kot neke vrste epilog dosedanjega dela in namig za prihodnost tudi zapisano: »Vsako človeško bitje šteje in vsako človeško življenje je dragoceno. Univerzalizem je v jedru koncepta človekovega razvoja. S Trajnostnimi razvojnimi cilji v okviru Agende 2030 je ta univerzalistična perspektiva pomembnejša kot kdaj koli, še posebej v svetu, ki je čedalje bolj neenak, nestabilen in netrajnosten.«

Slovenija je bila po Indeksu človekovega razvoja (HDI) vsa leta med državami z zelo visokim človekovim razvojem. To drži, četudi se je od 1990, ko so HDI začeli računati, spreminjalo število vključenih držav, metodologija, uporabljeni kazalniki in so se podatki nenehno popravljali za nazaj. Slovenija bi morala tudi še naprej v okviru SRS 2030, pa tudi drugače, odločno zagovarjati stališče, da so zanjo primarni in merodajni kriteriji človekovega razvoja. Ali v skladu s konceptom človekovega razvoja, kot ga razvija OZN od leta 1990 dalje, ali v spremenjeni obliki, ki jo napoveduje OZN. Sodeč po indeksih neenakosti OZN in post-BDP indeksih drugih institucij se zdi na mestu zaključek, da pozicija Slovenije med najbolj razvitimi državami na svetu tudi po metodoloških spremembah pri merjenju človekovega razvoja ne bi smela biti vprašljiva. Prav tako se zdi na mestu ugotovitev, da po tukaj predstavljenih »post-BDP« indeksih uvrstitev Slovenije med najboljše države EU ni vprašljiva, pa naj gre za Evropo dveh ali treh hitrosti.

Literatura in viri

- Hanžek, M.** (1998: 5). Poročilo o človekovem razvoju, Slovenija 1998. Ljubljana: UMAR.
- Hanžek, M., Gregorčič, M.** (2000-2001: 8). Poročilo o človekovem razvoju, Slovenija 2000-2001. Ljubljana: UMAR.
- Hanžek, M., Javornik, J., Gregorčič, M.** (1999: 8). Poročilo o človekovem razvoju, Slovenija 1999. Ljubljana: UMAR.
- Human Capital Index, sl. Indeks človeškega kapitala** (2018). World Bank.
- Human Development Report** (1992). UNDP. New York: Oxford University Press.
- Human Development Report** (1998). UNDP. New York: Oxford University Press.
- Human Development Report** (2000). UNDP. New York: Oxford University Press.
- Human Development Report** (2010). UNDP. New York: Oxford University Press.
- Human Development Report** (2016). UNDP, HDRO. New York: Oxford University Press.
- Human Development Report** (2018). UNDP, HDRO. New York: Oxford University Press.
- Javornik, J., Korošec, V.** (2002–2003: 31). Poročilo o človekovem razvoju, Slovenija (2002–2003). Ljubljana: UMAR.
- Korošec, V.** (2011). Poročilo Združenih narodov o človekovem razvoju 2011. Ekonomsko ogledalo, november 2011, št. 11, let XVII. Ljubljana: UMAR.
- Legatum Prosperity Index** (2017). Dostopno na <https://www.prosperity.com/about/resources>.
- Legatum Prosperity Index sl. Indeks blaginje** (2018). Skupina Legatum. Dostop 19. november 2018 <https://www.legatum.org/group>.
- Mencinger, J.** (2015). Lestvice uspešnosti in Slovenija. Dnevnik. Dostop 19. november 2018. <https://www.dnevnik.si/1042723071>.
- Social Progress Index** (2017). Dostopno na <https://www.socialprogress.org/assets/downloads/resources/2017/2017-Social-Progress-Index.pdf>.
- Stiglitz et al** (2009) Measuring economic performance and social progress: the findings of the Stiglitz-Sen-Fitoussi Commission.
- Strategija razvoja Slovenije** (2005). Ljubljana: UMAR.
- Strategija razvoja Slovenije 2030** (2017). Ljubljana: Vlada RS. Dostopno na http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2017/srs2030/Strategija_razvoja_Slovenije_2030.pdf.